

Lukáts János

Ady Endre: A föl-földobott kő

„A föl-földobott kő” gazdag jelkép-rendszerrel hordoz, és megfejtésért kiált. A megfejtés – valójában a jelkép kiegészítése és ellentétpárja – ott felel a következő sorban: „újra meg újra hazajön a fiad”. És a két gondolat között a kijózanító kapcsolat, a „földre hullva”. A föl-földobott kő – maga a költő, az ellentétpár egyik része az elszakadás-eltaszítás a szülőföldtől, a másik a visszatérés, földre hullás ugyanarra a szülőföldre.

Ady Endre emberi sorsának és költészetének egyik legmegrázóbb élménye a szülőföldhöz ragaszkodás és a magasabb szellemi régiókba törekvés között feszülő ellentét, amely soha meg nem szűnhet és soha meg nem valósulhat. Vágy, szándék és indulat működik hajtóerőként a költőben, de a két élmény között a rettentő ellentétet csak pillanatokra képes legyőzni, egyikbe temetkezve a másikat tudni véglegesen magáénak.

„A föl-földobott kő” (a költő) természetesen önmagát vetette bele a világba, egy olyan világba, amelyet jobbnak és többnek érzett a számára eredendően kijelölt világnál. Aki ellátogat a költő szülőhelyére, Érmindszentre, hátborzongató módon érzi a gyermek, a fiatalember, a költő elvagyódásának indítékát. Ady Nagyváradon érezte meg, hogy a világ tágabb az érmindszenti mértéknél, s még inkább Párizsban, ahová Budapest kikerülésével jutott el. Térben, kultúrában, történelmi léptékben jószerezével áthidalhatatlan volt a távolság a partiumi zsákfalú és az európai világváros között, az ember, az író az

élmény mellett a szűkösseget, a végtelenbe tágulás mellett a fullasztó levegőtleniséget is megérzi. De azt az eltéphetetlen kötődést is, amely a kibocsátó közeghez, az anyai gondviseléshez és aggodalomhoz vonzotta, a fajtájához, a költészethez mint elhivatottsághoz kötötte.

„Kicsi országom” – Magyarország Ady Endre idején sem volt kicsi vagy kisebb (bár a költőelőd már jó fél századdal korábban figyelmeztetett: „naggyá csak fiaid szent akarátja tehet”). Ady maga körül, a maga bőrében érezte és szenvedte meg a feudalizmus végi elmaradottságot, tunyaságot, a többszázados lemaradást az európai kultúrától, s még inkább a nemzetlakók nagy részének egykedvű és közömbös beletörődését mindenbe. Ez dobta fel a tehetetlen követ, ez lendítette ki a többre vágyó embert, a szótól varázslatot váró költőt a falusi ködből.

A „messze tornyok” a világjárás, az európai tér igénye, amelyet a jelen kultúrájába beleépülő múlt, a vonzó (csábító?) szellemi kínálat egyszerre jelent. A költő mindezt nemcsak kívánja és hiányolja, de megtapasztalván szédül is tőle, tér- és idő-távlatban nem képes felfogni. Vagy inkább nem képes a maga hazai (zsákfalui) eredetéhez, tapasztalataihoz igazítani. Bekövetkezik a tragédia, amelyet elutasítani akart, amelyet elkerülni próbált, de amely (mintegy törvényszerűen) lép működésbe: „s lehull a porba, amelyből vétetett”. Belátja, nem látja be a kitörés reménytelenségét a maga kétarcú vágyakozásában, amely-

ben a vágyak „elülnek s fölhogadnak megint”?

A zuhanás után (még ha némelykor „csak” lehullásnak érzi is) hitet tesz a szellemi-vérségi kötődés erejéről, eltéphetetlenségéről, amelyet nem lehet kikapcsolni életéből, amelyet gondként, vagy akár hűtlenségként mégis és mindenkor viselnie kell.

A vers közepén fordulat következik be, az első rész lázongása, kitörési kísérletei és vergődése után a visszatérés érzése, szükségszerűsége tudatosan a költőben. A „nagy harag”, a „nagy hűtlenség” és a „szerelmes gond” ugyan nem azonos, de egymásra épülő fogalmak, a költő visszaigazozódásának az állomásai a világra indító országba, szülőfaluba és realitásba, még ha az „szomorúan magyar” is.

Lemondás? Igen. Kijózanodás? Talán. Megfutamodás? Nem. A magyar sors szomorú vállalása a szellemi-tudati rendkeresés (talán nem döntő, de) fontos állomása. A „szomorúan magyar” már ismét a „kicsi

ország” tagja, éltető eleme lett. A „bús akaratlan” pedig szellemi-lelki át-viszsa alakulását már „példás alakban” való tevékenységnek (vagy inkább lélekállapotnak) érzi. A példás alak nyilvánvalóan nem (nemcsak) Ady Endre töprengését, háborgását, többre törését igyekszik megfogalmazni, hanem számos kortárs, érző, alkotó gondolkodóét is, akik sokan (mind!) többre, távlatosabbra, Európához, a világhoz, egy tisztultabb emberiséghez vonzódtak, közeledtek, vagy vonzódtak-közeledtek volna. Példás alakban.

„Te orcádra ütök” – a hagyományos magyar szóhasználatban a hasonlítás kifejezése a „ráüt, a fiú az apjára üt” fordulat. Ady a magyar háborgást és a magyar lelkesedés oly könnyű kihűlését érzi magában (a magyar virtust és a magyar szalmalángot).

A kiszakadás szándéka újra és százszor még fellobban, a föl-földobott kő azonban minden kirepülés után újra csak visszaszáll és földre hull, nem a gravitáció, hanem a lélek törvénye okán. „Százszor is, végül is”.

